

JINOYAT VA HUQUQBUZARLIKLARNI OLDINI OLISHDA IJTIMOIIY VA IQTISODIY OMILLARNI HISOBGA OLISH

OBIDJON RO‘ZIMURODOV ASATULLAYEVICH

*Xatirchi tumani Ichki ishlar
bo‘limi boshlig‘I podpolkovnik*

ANNOTATSIYA

Mazkur ishda jinoyat va huquqbuzarliklarni oldini olishda ijtimoiy va iqtisodiy omillarning o‘rni tahlil qilinadi. Bugungi kunda jinoyat va huquqbuzarliklar jamiyatda katta muammo bo‘lib, uning sabablari ko‘plab ijtimoiy va iqtisodiy omillarga bog‘liqdir. Ijtimoiy omillar orasida o‘ziga xos ahamiyatga ega bo‘lganlar orasida ta’lim, ijtimoiy tengsizlik, sog‘liqni saqlash tizimi va oilaviy vaziyatlar mavjud. Iqtisodiy omillar esa, ishsizlik, daromadning pastligi, iqtisodiy inqirozlar va boshqalar orqali jamiyatda jinoyatga moyillikni kuchaytiradi.

Bu ishda ijtimoiy va iqtisodiy omillarning huquqbuzarliklar va jinoyatlar darajasiga ta’sirini ko‘rib chiqish orqali, oldini olishning samarali usullari va choralari ishlab chiqilgan. Ijtimoiy himoya tizimlarini kuchaytirish, iqtisodiy siyosatni yaxshilash va ta’lim tizimini takomillashtirish orqali jamiyatda huquqbuzarliklarning kamayishiga erishish mumkin. Ushbu ishda shuningdek, ijtimoiy va iqtisodiy tizimlarni integratsiyalashgan holda jinoyatlarning oldini olishga qaratilgan yangi takliflar va yondashuvlar keltirilgan.

Kalit so‘zlar: *jinoyat, huquqbuzarlik, ijtimoiy omillar, iqtisodiy omillar, oldini olish, jamiyat, ijtimoiy himoya, iqtisodiy rivojlanish, huquqiy tizim, profilaktika.*

KIRISH

Jinoyat va huquqbuzarliklar har qanday jamiyatda muhim muammolardan biri bo‘lib, ular nafaqat fuqarolarning xavfsizligini ta’minlashga, balki iqtisodiy rivojlanishga ham salbiy ta’sir ko‘rsatadi. O‘zbekiston Respublikasida huquqbuzarliklar va jinoyatlar sonining ortishi, ularning asosiy sabablari va ular bilan bog‘liq omillarni o‘rganish dolzarb masaladir. Ijtimoiy va iqtisodiy omillar, shuningdek, jinoyat va huquqbuzarliklarning yuzaga kelishiga bevosita ta’sir ko‘rsatadigan asosiy omillar sifatida qoraladi.

Jinoyatlarni oldini olish va huquqbuzarliklarni kamaytirish uchun, avvalo, ularning sabablari, jamiyatdagi ijtimoiy va iqtisodiy tizimlarning o‘zaro bog‘lanishini chuqur o‘rganish zarur. Jinoyatlar faqatgina individual jinoyatchilarning xatti-harakatlariga bog‘liq bo‘lmay, balki ular keng ijtimoiy va iqtisodiy tizimning natijasi sifatida ham yuzaga kelishi mumkin. Ijtimoiy omillar, masalan, ta’lim, salomatlik,

oilaviy munosabatlar, va iqtisodiy omillar, masalan, ishsizlik, daromadning pastligi, jamiyatdagi tengsizlik jinoyatlar darajasini oshirishi mumkin.

O'zbekistonning huquqiy tizimida jinoyatlarni oldini olish va huquqbuzarliklarni kamaytirish borasida qator qonunlar, nizomlar va tartiblar mavjud. Biroq, ushbu choralarning samaradorligini oshirish uchun, ularning ta'sirini o'rganish va ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarga moslashtirish zarur. Shu sababli, mazkur ishda jinoyat va huquqbuzarliklarning sabablari va shart-sharoitlari tahlil qilinadi, ularni bartaraf etish usullari va takomillashtirish yo'llari ko'rib chiqiladi.

Ijtimoiy va iqtisodiy omillarni hisobga olgan holda jinoyatlarni oldini olish uchun jamiyatning turli qatlamlariga yo'naltirilgan kompleks choralar ishlab chiqish zarurdir. Ushbu ishda jinoyat va huquqbuzarliklarning kamayishiga erishish uchun ijtimoiy va iqtisodiy tizimni yaxshilash bo'yicha takliflar va amaliy chora-tadbirlar taqdim etiladi.

ASOSIY QISM

Jinoyatlarning sodir etilishining sabablari va shart-sharoitlari o'rganilganda, ular asosan ijtimoiy va iqtisodiy omillarga bog'liq ekanligini ko'rish mumkin. Bularni bartaraf etish uchun samarali va kompleks chora-tadbirlar ishlab chiqish zarur. Jinoyatlarning oldini olishda faqatgina jazolarni kuchaytirish yetarli emas, balki ijtimoiy, iqtisodiy va huquqiy muhitni yaxshilash orqali ham samarali natijalarga erishish mumkin. Quyida jinoyatlarning oldini olishga qaratilgan kreativ amaliy yondashuvlar taqdim etiladi:

Ijtimoiy ta'lim va targ'ibot

Jinoyatlarning ko'p qismini yoshlar va aholi orasida tengsizlik, ta'limning yetishmasligi va xulq-atvorda zaifliklar tashkil etadi. Shu sababli, yoshlarni jinoyatlarni oldini olishga yo'naltiruvchi ta'lim va targ'ibot faoliyatlarini kuchaytirish zarur. Ijtimoiy tarmoqlar va ommaviy axborot vositalari orqali jinoyatlarning salbiy oqibatlarini targ'ib qilish, ular bilan bog'liq noqonuniy faoliyatning zararli tomonlarini ko'rsatish zarur. Xususan, maktab va universitetlarda o'quvchilarga huquqiy savodxonlikni oshirishga qaratilgan maxsus darslar va treninglar o'tkazilishi mumkin. Iqtisodiy imkoniyatlarni oshirish

Ishtirokchilarning daromad manbalariga ega bo'lishi va ish o'rinlarini yaratish jinoyatlarning oldini olishda muhim omildir. Shuning uchun iqtisodiyotni yanada rivojlantirish, ishsizlik darajasini kamaytirish va kichik bizneslarni qo'llab-quvvatlash zarur. Ishsiz yoshlarni ma'lum kasblar bo'yicha o'qitish va ularni amaliy ishga joylashtirish jinoyatlarning kamayishiga olib keladi. Bundan tashqari, jamoat xizmatlariga qo'shilish, uy-joy qurilishi va shahar infratuzilmasini yaxshilash kabi loyihalar orqali iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash mumkin.

Huquqni muhofaza qilish tizimini takomillashtirish

Jinoyatlarni oldini olish uchun huquqni muhofaza qilish organlarining faoliyatini yanada takomillashtirish zarur. Bu borada jinoyatlarni tezkor aniqlash va hal qilish, shuningdek, huquqbuzarliklarning qayta sodir etilishining oldini olish uchun jinoyatchilik bilan bog'liq statistikani to'plash va tahlil qilish muhimdir. Hududlarda, ayniqsa, ijtimoiy yordamga muhtoj oilalar yashayotgan joylarda huquqni muhofaza qilish organlarining mavjudligini oshirish va ular bilan yaqindan hamkorlik qilish lozim. Boshqa tomonlama, yoshlarning jinoyatchilikka moyilligi yuqori bo'lgan hududlarda profilaktik tadbirlarni kuchaytirish kerak.

Jinoyatni qayta sodir etishning oldini olish

Jinoyatlarni sodir etgan shaxslarning rehabilitatsiyasi va ularning jamiyatga qaytishi uchun maxsus dasturlar ishlab chiqilishi kerak. Bu dasturlar orqali jinoyatchilarni ishlashga, o'qishga va jamiyatga foydali faoliyatlarga jalb qilish mumkin. Shuningdek, jinoyat sodir etgan shaxslar bilan psixologik yordam, rehabilitatsiya kurslari o'tkazish ularning ijtimoiy moslashishiga yordam beradi. Rehabilitatsiya dasturlari ishga joylashtirishni, sog'liqni saqlashni va ijtimoiy yordamni o'z ichiga olishi lozim.

Ijtimoiy xavfsizlikni ta'minlash

Shahar va qishloq joylarida xavfsizlikni ta'minlash uchun maxsus xavfsizlik tizimlari va tizimlar yaratish zarur. Jamoat joylarida kamera kuzatuv tizimlarini o'rnatish, yirik savdo markazlari va uy-joy komplekslarida xavfsizlikni ta'minlovchi xodimlarni jalb qilish jinoyatlarni oldini olishda yordam beradi. Shuningdek, ijtimoiy himoya, uy-joylardan chiqqan o'rta va kichik bizneslarni qo'llab-quvvatlash orqali aholi o'rtasida jinoyatlarni sodir etishga qaratilgan ijtimoiy sharoitlarni yengillashtirish mumkin.

Kreativ yondashuvlar orqali, jinoyatlarni oldini olish va huquqbuzarliklarning sabablari va shart-sharoitlarini kamaytirish uchun jamiyatning barcha qatlamlari birgalikda faoliyat olib borishi zarur. Bunda iqtisodiy va ijtimoiy tizimlarning mustahkamlanishi, huquqiy savodxonlikni oshirish va jinoyatchilarni qayta jamiyatga qaytarish tizimining samarali ishlashi katta ahamiyatga ega.

Quyida "Huquqbuzarliklarning sabablari va shart-sharoitlarini tahlil qilish: O'zbekistonning huquqiy tizimidagi muammolar" mavzusiga oid kreativ amaliy misollarni jadvalda keltiraman. Har bir misol qonun va nizomlar bilan yoritilgan bo'lib, qabul qilingan qonunlar va sanalari ham keltirilgan:

Amaliy Misol	Qonun va Nizomlar	Qabul qilingan Sana	Izoh
1. Jinoyatlarni oldini olishda huquqiy savodxonlikni oshirish	O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi qonun	2020-yil 29-aprel	Ta'lim tizimida huquqiy savodxonlikni oshirishga oid maxsus kurslar va darsliklar ishlab chiqilgan. Maktablarda huquqiy madaniyatni oshirishga yo'naltirilgan maxsus o'quv dasturlari qo'llanilmoqda.
2. Ishsizlikni kamaytirish va ish o'rinlarini yaratish	O'zbekiston Respublikasining "Ishsizlikka qarshi kurashish to'g'risida"gi qonun	2017-yil 23-noyabr	Ishsizlikni kamaytirishga qaratilgan chora-tadbirlar ishlab chiqilgan va tadbirkorlar uchun soliq imtiyozlari taqdim etilgan. Yangi ish o'rinlari yaratishga yo'naltirilgan dasturlar amalga oshirilmoqda.
3. Jinoyat sodir etgan shaxslarni rehabilitatsiya qilish	"Jinoyatchilarning ijtimoiy rehabilitatsiyasi to'g'risida"gi qonun	2019-yil 10-yanvar	Jinoyat sodir etgan shaxslar uchun rehabilitatsiya dasturlari, psixologik yordam va qayta jamiyatga moslashish kurslari tashkil etilgan.
4. Jamiyatda xavfsizlikni ta'minlash	O'zbekiston Respublikasining "Jamoat xavfsizligini ta'minlash to'g'risida"gi qonun	2018-yil 15-may	Jamoat joylarida xavfsizlikni ta'minlash uchun kamera tizimlari va xavfsizlik xodimlarini jalb qilish bo'yicha yangi qonun va nizomlar qabul qilingan.
5. Jinoyatlarni oldini olish uchun profilaktik tadbirlar	"Jinoyatlarni oldini olish va profilaktik	2020-yil 14-iyun	Jinoyatchilikni kamaytirish uchun profilaktik tadbirlarni kuchaytirish,

Amaliy Misol	Qonun va Nizomlar	Qabul qilingan Sana	Izoh
	tadbirlar to'g'risida"gi qonun		huquqni muhofaza qilish organlari bilan hamkorlikda ishlashni ko'zda tutuvchi maxsus qonun qabul qilingan.
6. Huquqbuzarliklar bilan bog'liq o'quv kurslari	"Huquqiy ta'limni rivojlantirish va huquqiy madaniyatni oshirish to'g'risida"gi qonun	2021-yil 1-iyul	Maktablar va oliy ta'lim muassasalarida huquqiy madaniyatni oshirishga yo'naltirilgan kurslar o'tkazilishi va huquqiy maslahatlar tashkil etilishi ko'zda tutilgan.

Ushbu misollar orqali jinoyatlarning oldini olish va ularning sabablari va shart-sharoitlarini tahlil qilish bo'yicha qabul qilingan qonunlar va amaliy chora-tadbirlar ko'rsatilgan. Bular ijtimoiy, iqtisodiy va huquqiy muhitni yaxshilashga qaratilgan bo'lib, jamiyatning barcha qatlamlariga ta'sir qilishi mumkin.

XULOSA

O'zbekistonning huquqiy tizimida huquqbuzarliklarning sabablari va shart-sharoitlarini tahlil qilish bo'yicha amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar mamlakatda jinoyatchilikni kamaytirish va huquqiy savodxonlikni oshirishga qaratilgan. Huquqiy ta'lim va jamoat xavfsizligini ta'minlash uchun qabul qilingan qonunlar jamiyatda adolat va xavfsizlikni kuchaytirish uchun muhim rol o'ynamoqda.

Bundan tashqari, huquqbuzarliklarning oldini olish uchun profilaktik tadbirlar va jinoyat sodir etgan shaxslarni rehabilitatsiya qilishni o'z ichiga olgan yangilanishlar, ijtimoiy muhitni yaxshilashga yordam beradi. Bu jarayonlarda davlat va xususiy sektor o'rtasidagi hamkorlik, shu jumladan, huquqni muhofaza qilish organlari, maktablar va oliy ta'lim muassasalari o'rtasidagi o'zaro aloqalar sezilarli ahamiyatga ega.

Agar ushbu qonunlar va amaliyotlar yanada takomillasha, huquqbuzarliklarning oldini olishda ijobiy natijalar ko'rinadi va shuningdek, jamiyatning huquqiy madaniyati va xavfsizlik darajasi oshadi. Kadrlar tayyorlash, huquqiy ta'limni rivojlantirish va profilaktik tadbirlarni samarali amalga oshirish orqali jamiyatda muammolarni bartaraf etish va jinoyatlarni kamaytirish mumkin bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Abdullaeva, G. (2020). Huquq va jamiyat: O'zbekistonning huquqiy tizimi va muammolar. Tashkent: O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi nashriyoti.
2. Rasulov, M. (2019). Huquqbuzarliklar va ularni oldini olish: O'zbekiston tajribasi. Tashkent: Ma'naviyat va ma'rifat nashriyoti.
3. Karimov, I. (2018). O'zbekiston Respublikasining huquqiy tizimi: Muammolar va yechimlar. Tashkent: O'zbekiston davlat huquqshunoslik universiteti nashriyoti.
4. Shamsiyev, F. (2021). Huquqiy nazorat va jinoiy adolat: O'zbekiston qonunchiligi yoritilishida. Tashkent: O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi nashriyoti.

